

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
на тему:
«Розвиток культури на Калущині в період
незалежної України»**

Студента IV курсу, академ. групи СОІ-41
Спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)»
Дрогомирецького Олександра Андрійовича

Керівник: доктор історичних наук, професор
Пилипів Ігор Васильович

Національна шкала _____

Університетська шкала: _____

Члени комісії:

к.і.н, доцент Королько А.З.

к.і.н, доцент Галицька Т.В.

к.і.н, доцент Марщенко О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МУЗЕЇ КАЛУЩИНИ ЯК ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ РЕГІОНУ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ	7
1.1. Музеї в умовах незалежності.....	7
1.2. Розвиток музейних осередків та громади	15
РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КАЛУЩИНИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ	22
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ	33
3.1. Методологічні принципи і джерела вивчення культури Калущини	33
3.2. Формування предметних компетентностей	39
ВИСНОВОК.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Розвиток культури в період незалежності є важливим аспектом становлення та зміцнення національної ідентичності. Україна, здобувши незалежність у 1991 році, почала новий етап свого історичного розвитку, який супроводжувався значними змінами в усіх сферах суспільного життя, зокрема і в культурі. Культура стала не лише віддзеркаленням суспільних процесів, але й одним із важливих чинників формування громадянської свідомості та національної самоідентифікації.

Калущина, з її багатою історичною спадщиною та унікальними культурними традиціями, у період незалежності стала своєрідною лабораторією культурного відродження. Цей регіон має свою специфіку, що відображається у всіх проявах культурного життя – від мистецтва та літератури до народних звичаїв і фестивалів. Незалежність дала новий імпульс для розвитку місцевої культури, що проявляється в активізації творчих спільнот та відродженні народних традицій.

У даній дипломній роботі буде досліджено розвиток культури Калущини в період незалежності, проаналізовано основні тенденції, досягнення та виклики, з якими зіштовхнулася культурна сфера регіону. Вивчення цього питання є надзвичайно актуальним, оскільки саме культура відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та збереженні історичної пам'яті. Аналіз культурних процесів на Калущині в період незалежності дозволить не лише зрозуміти специфіку розвитку цього регіону, але й зробити висновки щодо загальних тенденцій культурного розвитку України в цілому.

Одним із ключових напрямків розвитку культури Калущини у період незалежності стало відродження та створення музеїв. Музеї відіграють важливу роль у збереженні історичної пам'яті та культурної спадщини регіону. За роки незалежності на Калущині було відкрито кілька нових музеїв, а також модернізовано існуючі. Ці установи не лише зберігають артефакти та документи, але й активно популяризують історію та культуру регіону через виставки, наукові конференції та освітні програми.

Наприклад, музей історії Калущини став не лише сховищем цінних експонатів, але й важливим культурно-освітнім центром, де регулярно проводяться лекції, екскурсії та інтерактивні заходи для молоді. Музей активно співпрацює з місцевими школами та університетами, сприяючи інтеграції історичних знань у навчальні програми.

Театральне мистецтво також зазнало значних змін і розвитку в період незалежності. Театри Калущини стали осередками культурного життя, де місцеві жителі можуть долучатися до високого мистецтва. Незалежність дала можливість театрам розвивати власний репертуар, залучати до співпраці талановитих режисерів та акторів, а також брати участь у всеукраїнських та міжнародних театральних фестивалях.

Театри за роки незалежності суттєво розширив свій репертуар, включивши в нього не лише класичні твори, але й сучасні п'єси українських та зарубіжних авторів. Театри також активно працює над розвитком аматорських театральних колективів, залучаючи до творчої діяльності молодь та аматорів.

Культурні організації стали важливими гравцями у культурному житті Калущини. Вони не лише організовують культурні заходи, але й сприяють збереженню та популяризації народних традицій, ремесел та фольклору. За роки незалежності кількість таких організацій суттєво зросла, що свідчить про зростання громадської активності та інтересу до культурного розвитку.

Однією з провідних культурних організацій регіону став Калуський центр народної творчості, який займається відродженням та популяризацією традиційних народних ремесел та фольклору. Центр проводить численні фестивалі, ярмарки та конкурси, залучаючи до участі як місцевих жителів, так і гостей з інших регіонів.

Актуальність дослідження розвитку культури Калущини в період незалежності зумовлена значенням культурних процесів для формування національної ідентичності та збереження культурної спадщини. Незалежність України відкрила нові можливості для відродження та популяризації місцевих традицій, мистецтва та історичної пам'яті. Вивчення цього періоду дозволяє

глибше зрозуміти специфіку культурного розвитку регіону, виявити успішні практики та проблеми, які можна врахувати для подальшого розвитку культури не лише Калущини, але й інших регіонів України.

Метою дослідження є аналіз розвитку культури Калущини в період незалежності України, визначення основних тенденцій та викликів, оцінка впливу культурних установ на культурне життя регіону, а також аналіз можливостей використання відповідних матеріалів на уроках історії в ЗЗСО.

Завдання дослідження:

Проаналізувати зміни та розвиток культурних установ (музеїв, театрів, бібліотек) у Калущині після 1991 року.

Вивчити роль громадських організацій та ініціатив у культурному житті регіону.

Проаналізувати внесок окремих культурних діячів у розвиток культурного середовища регіону.

Простежити методичний аспект проблеми – можливості представлення краєзнавчого матеріалу на уроках з історії України та факультативах.

Об'єктом дослідження є культурний розвиток Калущини в період незалежності України в контексті викладання історії в ЗЗСО.

Предмет дослідження є діяльність музеїв, театрів, культурних організацій та ініціатив у Калущині з 1991 року, їхній вплив на культурне життя регіону, а також виділення закономірностей використання краєзнавчого матеріалу в освітньому процесі в ЗЗСО.

Історіографія Калуша Івано-франківської області має давню історію. Найперші згадки про Калуш знаходимо в середньовічних фінансових документах та листуванні. Про корисні копалини в місті Калуш писали газети ще в кінці XIX століття. Тут описано видобуток солі. Сучасна історія Калуша представлена публікаціями В.Грабовецького [4,], І. Данилюка [5,], О.Івасіва [92] та інших. Історичні аспекти розвитку Калущини розглянуті у наукових публікаціях О.Малярчука [7; 10], М. Когута [11], І.Тимківа [8], О.Яневича [25] та інших.

Довідкові матеріали підготував М.Коломієць [13]. В Лаба описує історію села Підмихайля, яке належить до Калуської громади [15]. Села Калущини досліджували І.Хомин та Л.Мельник [21].

Методичні матеріали використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії знаходимо в роботах О.Пометун [19], Л. Сербин [22], О.Павлова [18], В.Лозова та Г. Троцько [16].

РОЗДІЛ 1. МУЗЕЇ КАЛУЩИНИ ЯК ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ РЕГІОНУ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

1.1. Музеї в умовах незалежності

Розвиток музеїв у Калуському районі є важливою частиною культурного життя регіону. Історія музейної справи тут почалася з ініціативи місцевих краєзнавців і громадських діячів, які прагнули зберегти культурну спадщину та історичні цінності свого краю. Завдяки їхнім зусиллям було зібрано чимало матеріалів, які стали основою для створення експозицій.

У 1990-х роках, з посиленням національної свідомості, значна увага почала приділятися збереженню і популяризації історико-культурної спадщини. Відкривалися нові музеї, реставрувалися та розширювалися існуючі. Основні напрямки розвитку музейної справи зосереджувалися на збереженні археологічних знахідок, старовинних документів, церковних стародруків, творів мистецтва, етнографічних матеріалів та предметів побуту.

Важливим аспектом роботи музеїв стало проведення пошуково-дослідницької діяльності. Це включало експедиції, археологічні розкопки, збір фольклорних матеріалів та запис спогадів старожилів. Зібрані матеріали дозволили створити детальні експозиції, які відображають історичний розвиток району, культурні традиції та побут мешканців.

Музеї Калущини також активно займаються видавничою діяльністю. Видання каталогів, буклетів, наукових статей і книг з історії та культури регіону сприяє поширенню знань про місцеву спадщину. Виставкова діяльність включає організацію тематичних виставок, як постійних, так і тимчасових, присвячених різним аспектам історії та культури [9, с. 34].

Освітня функція музеїв є ще одним важливим напрямком їхньої діяльності. Для школярів та студентів проводяться екскурсії, лекції, майстер-класи та інші заходи, які сприяють патріотичному вихованню та формуванню національної ідентичності. Музеї співпрацюють з навчальними закладами, культурними організаціями та громадськими об'єднаннями, залучаючи до своєї роботи волонтерів та ентузіастів. Музеї Калущини відіграють важливу роль у розвитку

культури регіону. Вони не лише зберігають та досліджують історичні та культурні пам'ятки, а й сприяють їх популяризації серед широкої публіки [5, с. 85].

Музеї є хранителями багатовікової історії та культури краю. У їхніх фондах зберігаються тисячі унікальних експонатів, які розповідають про життя людей на цій території з давніх часів до наших днів. Це археологічні знахідки, етнографічні предмети, твори мистецтва, документи та інші артефакти, які мають велику наукову та історичну цінність. Музеї Калушини проводять активну науково-дослідницьку роботу. Їхні співробітники вивчають історію та культуру краю, публікують наукові статті та книги, організовують конференції та семінари. Ця робота сприяє кращому розумінню минулого та сьогодення Калушини. [10, с. 6].

Музеї Калушини проводять численні виставки, екскурсії, лекції, майстер-класи та інші заходи, які знайомлять широку публіку з історією та культурою краю. Ця робота сприяє вихованню патріотизму, любові до рідного краю та поваги до його традицій.

Не менш важлива роль музеїв у розвитку туризму, музеї загалом певною мірою є туристичними об'єктами. Вони приваблюють туристів з України та з-за кордону, які прагнуть познайомитися з унікальною культурою та історією регіону. Розвиток туризму сприяє не лише економічному розвитку Калушини, а й популяризації її культурної спадщини. Музеї Калушини - це не просто сховища старих речей. Це активні центри культурного життя, які роблять значний внесок у розвиток регіону.

Серед цих музеїв можна зустріти історичні музеї, що розповідають про минуле міста та його розвиток протягом століть, а також музеї народної творчості, які відтворюють традиції та звичаї місцевого населення. Етнографічні музеї пропонують унікальні експозиції, які відображають побут та життя людей регіону в минулому та сучасності [9, с. 46].

Крім того, у Калушині можна знайти музеї, присвячені конкретним історичним подіям, видатним особистостям, релігійним аспектам та багато

іншому. Ці музеї створюють можливість глибше зануритися в історію та культуру регіону, а також сприяють розвитку туризму та культурного обміну [5, с. 87].

Цікавим є етнографічний музей Калущини, який заснований у грудні 1997 року в історичній будівлі, що колись належала єврейській громаді міста до 1939 року. Площа музею становить 145 м². В його експозиція знаходиться більше тисячі експонатів, особливу цінність становлять декілька сотень унікальних предметів, які складно знайти в іншому музеях. Ці скарби розкривають таємниці минулих епох, розповідаючи про життя, побут, вірування та ремесла людей, які жили на цій землі протягом століть.

Музеї знаходяться рідкісні документи з історії Калущини, зокрема такі як документи XIX століття та картографічні матеріали першої половини XX століття. Картографічні матеріали слугують справжньою машиною часу, переносячи у минуле й даючи можливість побачити, яким було місто на різних етапах свого розвитку. Ці скарби дослідників та краєзнавців розкривають динаміку забудови Калуша, показуючи, як з часом змінювалися його вулиці, площі та квартали.

Експозиція музею присвячена висвітленню історії регіону та вивченню його етнографічних особливостей. Вона поділена на тематичні секції, які знайомлять відвідувачів з різними періодами та аспектами життя краю. Вона поділена на п'ять секцій: "Географія Калущини. Період доісторії", "Епоха польської та австро-угорської влади", "Період визвольних змагань", "Сучасність", "Побут та етнографія Калущини". Окрему частину експозиції складають експонати-подарунки. Також є експозиція яка присвячена Якубу Геллеру, видатному інженеру-винахіднику, це не просто колекція старих речей, це подорож у світ інновацій та творчого генія, де оживають його неймовірні винаходи та грандіозні задуми. [7, с. 48].

Два приміщення музею використовуються для арт-галерей, де знаходиться унікальна колекція примітивного живопису Петра Савчина. Тематика картин —

історичні події в Україні першої половини XX століття. Мистецький рівень цих картин визнаний високим відомими мистецтвознавцями.

Ще один цікавий етнографічний музей Калущини знаходиться в приміщенні вищого професійного училища №7, його відкрили 8 вересня 1994 року. В колекції музею представлені етнографічні зібрання, які дають унікальну можливість дослідити побут, традиції, ремесла та мистецтво жителів регіону. Музей в основній більшості спеціалізується на розкриванні традиційної культури Бойківщини, включаючи побутові та мистецькі предмети XVIII-XX століть. Тут присутні речі, які описують життя мешканців Бойківщини в кінці XIX - на початку XX століття, звичаї Бойків, культурні звичаї та уподобання. Також присутнє вражаюче різноманіття колекції вишивки, різноманіття народного одягу та художнього ремесла.

Музей розділений на кілька експозиційних секцій: Народні промисли і ремесла, які включають гончарство, ткацтво та ковальство; Сільськогосподарські інструменти праці; Житло та інтер'єр приміщень від кінця XIX до початку XX століття; Старовинні книги та інші артефакти церковної культури XVIII - XX століть.

Першим керівником його музею, та фактично його засновником був викладач цього училища Валерій Петрович Сердюк. Протягом багатьох років він організовував цілеспрямовану та систематичну пошукову роботу учнів та викладачів, що охоплювала широкий спектр історичних матеріалів та артефактів. Ця кропітка праця стала міцною основою для формування багатих та різноманітних фондів музею. В колекції музею представлені етнографічні зібрання, які склалися з матеріальних пам'яток культури Бойківщини та Прикарпаття з XIX до початку XX століття. Матеріали цього музею використовуються для написання курсових і дипломних робіт, створення буклетів та путівників з етнографії Бойківщини [8, с 48-49].

Етнографічні музеї мають важливе значення для суспільства, оскільки зберігають, досліджують та популяризують культурну спадщину різних народів. Вони зберігають артефакти, які є свідченнями матеріальної культури,

забезпечуючи їх збереження для майбутніх поколінь. Музеї також пропонують освітні програми, екскурсії та майстер-класи, що знайомлять відвідувачів з культурою та традиціями різних народів, сприяючи розвитку культурної обізнаності та поваги до різноманіття.

Етнографічні музеї виконують важливу науково-дослідницьку роль, проводячи експедиції та публікуючи результати досліджень. Вони також зберігають нематеріальну культурну спадщину, як-от мови, музичні та танцювальні форми, обряди та ритуали, записуючи їх за допомогою аудіо- та відеоматеріалів. Крім того, музеї сприяють відродженню традиційних ремесел та мистецтв через організацію майстер-класів та виставок [4, с. 85].

Етнографічні музеї зміцнюють культурну ідентичність та патріотизм, нагадуючи про важливість збереження національних традицій та історії. Вони активно співпрацюють з музеями та дослідницькими інституціями інших країн, організовуючи спільні виставки та конференції, що сприяє міжнародному культурному діалогу. Ці музеї є важливими туристичними об'єктами, приваблюючи відвідувачів, зацікавлених у культурі та історії, що сприяє розвитку місцевої економіки. У сучасному світі, де глобалізація загрожує зникненням унікальних культур, етнографічні музеї стають осередками збереження та відродження національних традицій [7. С. 204].

Не менш цікавими є історичні музеї. Музей Історія рідного краю, що розташований у Калуській Загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №4. Заснований 18 січня 2002 року. У 2006 році він отримав звання зразкового від Міністерства освіти і науки України. Його засновник та керівник є Світлана Загребельна, вона являється вчителем історії вищої категорії, методистом і переможцем різних конкурсів та премій.

Експозиція музею поділена на декілька розділів що представляють краєзнавчу спадщину Калушини, такими як "Калуш: далеке і близьке", "Мистецтво дзвонарства в родині Фельчинських", "Калуська станиця братства вояків ОУН-УПА", "Депортація" та "Мислимо, творимо, перемагаємо..."

(літопис школи). Окрема етнографічна зала створена для демонстрації матеріальної культури калушан XIX – початку XX століття.

На базі музею щороку проводиться фольклорно-етнографічне свято "З народної криниці" яке приваблює відвідувачів, батьків та учнів школи. Особливої уваги заслуговують унікальні експонати музейної колекції, такі як Катихизм (початок XIX ст.), Біблія другої половини XVIII ст., молитовник "Слава Марії" 1937 р., рушник вишитий риб'ячою кісткою на засланні в Сибіру.

Не менш цікавий музей розташований в підвалах Загальноосвітньої школи №1, яка є найдавнішою школою міста Калуш, розташований Музей Старожитностей та історії школи. Всі експонати в музеї зібрані Михайлом Гніздовським який є досить відомим у місті вчителем музичного мистецтва. До смерті в 2015 році, Михайло створив колекцію та ініціював створення Музею Старожитностей, загалом залишив у спадок цінне надбання, яке й досі продовжує жити та працювати. [7, с. 34].

Унікальні експонати, що розташувалися в колишньому шкільному підвалі, роблять Музей Старожитностей справді особливим. Ця колекція – це результат багаторічної збирацької діяльності Михайла, який з любов'ю та повагою ставився до будь-якої речі, що несла в собі відголосок минулого. Серед них - важкі старі жорна, бабусине полотно "датоване" 1955 роком, вишиванки, веретено, кужіль, дергальна та чесальна щітки, витушка, терлиця-витиращка для вичісування льону від насіння, глечики, сулії, дійнички, маслянки, макітри та ситечко з соломи для проціджування молока. Безсумнівно, найціннішим експонатом музею є рояль, виготовлений у 1862 році відомим віденським майстром. Цей вишуканий інструмент не лише вражає красою та майстерністю виконання, але й оповитий ореолом таємниці. Існує ймовірність, що на цьому роялі грав видатний композитор Фредерік Шопен.

У Калуському ліцеї №10 з функціонує шкільний народознавчий музей "Народні скарби". Цей осередок культури та історії був заснований у 1987 році завдяки невтомній ініціативі клубу "Іскорка", який очолювала вчитель математики Морис Марія Григорівна. Одним із головних напрямків діяльності

клубу стало дбайливе збирання та дослідження зразків народної творчості й ремесел, а також матеріалів, що розкривають багату історію та самобутню культуру рідного краю. Цієї благородної мети клуб досягав завдяки активній співпраці з учнями, їхніми батьками та жителями Калушини [7, с. 46].

Завдяки невтомній праці та ентузіазму учнів та вчителів ліцею було створено етнографічну колекцію, яка стала основою фондів музейної кімнати. Цей безцінний скарб слугує не лише джерелом знань, але й потужним інструментом для вивчення та збереження культурної спадщини рідного краю. Діяльність музею спрямована на:

Вивчення історії школи, музейні експонати та матеріали дають можливість простежити шлях розвитку навчального закладу, його славні традиції та здобутки, а також познайомитися з видатними особистостями, які тут викладали та навчалися; Вивчення історії міста, музей розкриває багату історію міста, його культуру, традиції та звичаї, знайомлячи відвідувачів з унікальними особливостями та неповторною атмосферою цього мальовничого краю.[6, с. 3]

Родовід сім'ї, музейні експонати допомагають дослідити родоводи, дізнатися про життя та діяльність предків, відчувати зв'язок із минулим та зберегти пам'ять про рідних; Історія національної вишивки, музей збирає та досліджує зразки української вишивки, знайомляючи відвідувачів з різноманітними техніками, орнаментами та символами, що розкривають красу та глибину української культури.

Окрасою музею слугують автентичні експонати традиційного народного одягу. Тут можна побачити лемківський сердак з лапцями, кабат та запаску, а також жіночі сорочки з різних регіонів України: Львівщини, Житомирщини та Гуцульщини. Ці речі, немов свідки минулих часів, розповідають про самобутній стиль та багатство української народної культури.

Експозиція "Промисли і ремесла" знайомить відвідувачів з предметами побуту наших предків. Тут представлені старовинні маснички, коновки, ночви, праники, щітки-дергачки, кошилі для зберігання зерна, прядки, праски, каламар, а також гончарні вироби, кераміка та народні іграшки. Кожен з цих предметів

несе в собі частинку історії, розкриваючи секрети давніх ремесел та повсякденного життя українців [9. С. 54].

Тематичні розділи музею, такі як "Літопис школи", "Барви української вишивки", "Дивосвіт української хати", "Сорочку білу вишню шовком", запрошують у захоплюючу подорож у світ минулого. Вони знайомлять з яскравими зразками народного мистецтва, дозволяючи зануритися в атмосферу старовини та відчутти зв'язок з історичною пам'яттю [7, с. 34]. []

Музей "Народні скарби" – це не просто музей, це справжній храм пам'яті та духовності. Він дає можливість не лише побачити унікальні речі, але й відчутти красу та багатство української культури, поглибити знання про історію рідного краю та виховати повагу до минулого [7, с. 36].

Музеї АТО та Майдану – це не просто сховища артефактів. Це осередки пам'яті, де оживають розповіді про героїв, про трагічні та величні події, що змінили Україну. Відвідувачі цих музеїв не лише знайомляться з історією, але й отримують уроки патріотизму, громадянської відповідальності. Ці музеї стають точками єднання для людей з усіх куточків країни. Музеї АТО та Майдану – це не лише про минуле, це й про майбутнє. Вони нагадують нам про цінність миру, свободи, єдності та надихають на нові звершення [7, с. 42].

У приміщенні спілки "Громадське об'єднання Калушини учасників бойових дій (АТО) на Сході України імені Романа Шухевича" знаходиться унікальний музей, присвячений подіям Євромайдану та АТО. Тут, серед експонатів, зібраних з дбайливістю, оживають історії про калушан та мешканців Калуського району, які стали учасниками цих знаменних подій. Фотографії, фрагменти зброї, атрибутика та речі, привезені з Майдану та зони бойових дій на Сході України, розкривають трагічні та величні сторінки історії. Музей створений з метою зберегти пам'ять про героїв, які ціною власного життя захищали рідну землю; Розповісти про калушан, які з гідністю та мужністю пройшли через випробування Майдану та війни; Виховати у молоді почуття патріотизму, громадянської відповідальності та поваги до подвигу героїв [7, с. 42].

1.2. Розвиток музейних осередків та громади

Музейно-виставковий центр Калуської міської ради – це місця де розкривають культуру Калущини. Заснований Калуською міською радою та підпорядкований управлінню культури, національностей та релігій, центр став справжнім осередком культурного життя міста. До складу центру входять: Краєзнавчий музей Калущини, Арт-галерея, Музей-оселя родини Івана Франка, Виставкова зала та Меморіальний музей «Калуська в'язниця».

Основними завданнями центру є збереження та вивчення матеріальної і нематеріальної культурної спадщини, центр береже цінні артефакти, проводить дослідження, публікує наукові праці та популяризує знання про історію та культуру краю. Проведення науково-дослідницької та культурно-просвітницької роботи, центр організовує лекції, семінари, конференції, майстер-класи, концерти та інші заходи, спрямовані на розширення знань та духовне збагачення жителів Калущини.

Виховання патріотизму та поваги до історичного минулого, центр прищеплює любов до рідного краю, його історії та культури, виховує почуття гордості за своїх земляків. Музейно-виставковий центр Калуської міської ради – це не просто місце, де можна побачити експонати, це місце, де можна відчувати зв'язок з минулим, сьогоденням та майбутнім, де можна збагатити свій духовний світ та стати частиною культурного життя Калущини. [3, с.56].

Виставкова зала комунального закладу «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради» відкрита у вересні 1991 року. Її стіни щороку приймають десятки виставок, презентуючи твори українських та закордонних митців, знайомлячи відвідувачів з різноманітними напрямками та стилями образотворчого мистецтва. Першими учасниками виставок стали талановиті калуські художники: Василь Голуб'єв, Віктор Конів, Богдан Шляхтич, Йосип Кравець, Володимир Романів, Тетяна Чаборик, Ярослав Господарчук, Марія Андріїшин, Мирослав Гаталевич, Михайло і Орест Костіви та багато інших. З того часу виставкова зала стала майданчиком для творчого самовираження як досвідчених майстрів, так і юних талантів [13, с.16].

Виставкова зала – це не просто простір для експонування творів мистецтва. Тут протягом року відбувається безліч різноманітних подій, проводяться симпозіуми зі скульптури та живопису, демонстрації вишитого одягу, презентації, благодійні та книжкові ярмарки, туристичні та промислові виставки.

Краєзнавчий музей Калушини було засновано 28 грудня 1997 року. Експозиція музею розміщена в будівлі колишньої єврейської громади, яка є пам'яткою архітектури початку 1930-х років. В експозиційних залах представлено історію краю, етнографію, сакральне мистецтво та природу. Основу експозиції складають археологічні пам'ятки Калушини, старовинні документи, церковні стародруки, твори образотворчого мистецтва, давні світлини, матеріали з історії дзвонарства, предмети домашнього побуту та інші артефакти. В музеї проводиться пошуково-дослідницька та краєзнавча робота, а також розвивається видавнича та виставкова діяльність.

Меморіальний музей "Калуська в'язниця" відкритий 6 червня 2013 року. З 2013 по 2017 рік музей функціонував у підвальному приміщенні Центру науково-технічної творчості дітей та юнацтва, а вже з січня 2017 року отримав у розпорядження всю будівлю, що з самого початку була тісно пов'язана з трагічними подіями української історії. Зведена у середині XIX століття, будівля музею протягом свого існування наглядала за свідченнями людських страждань та боротьби за волю.

У міжвоєнний період тут функціонував слідчий ізолятор, де відбувалися жахливі злочини тоталітарного режиму. З 1944 до початку 1950-х років у цій будівлі перебували під арештом, зазнаючи тортур та нелюдських умов, сотні борців за свободу України - члени ОУН та УПА.

Сьогодні Меморіальний музей "Калуська в'язниця" - це не лише музейні експонати, а й простір, де шанують пам'ять жертв тоталітарних режимів. Експозиція музею розповідає про історію калуської в'язниці з часів Австро-Угорщини до радянського періоду. Містить особисті речі, фотографії, документи та інші артефакти, пов'язані з життям та боротьбою в'язнів. Є місцем проведення

тематичних виставок, лекцій, наукових конференцій та інших пам'ятних заходів. [25, с 39-45].

У глибині Підгорецького лісу, на місці колишньої повстанської криївки, розташувався Меморіальний комплекс "Черемоша". Цей комплекс, створений зусиллями калуських активістів, слугує пам'яттю про шістьох підпільників ОУН та УПА, які загинули у нерівному бою 6 вересня 1945 року. Історія криївки сягає часів Другої світової війни. Тут, під землею, повстанці друкували агітаційні матеріали, борючись за волю України. Їхня діяльність не залишилася непоміченою: зрадник на ім'я Б. видав місцезнаходження криївки НКВС.

Під час спецоперації, проведеної 6 вересня 1945 року, шестеро повстанців загинули. Незважаючи на героїчний опір, сили були нерівні. Багато років криївка залишалася в забутті. Її місцезнаходження було віднайдено лише 3 червня 2017 року завдяки зусиллям калуських активістів. 29 липня того ж року розпочалося народне будівництво криївки "Черемоша". 10 вересня 2017 року відбулося урочисте відкриття меморіального комплексу. Відтоді він став місцем пам'яті та пошани подвигу повстанців [10, с. 98].

Музей-оселя родини Івана Франка відкритий у 1992 році дарує можливість зануритися в атмосферу життя та творчості видатного українського письменника. Розташований він у будинку, збудованому Омеляном, наймолодшим сином брата Івана Франка – Онуфрія. З 2012 року музей є частиною комунального закладу "Музейно-виставковий центр Калуської міської ради". Експозиція музею, розміщена у семи залах, знайомить з різними аспектами життя Франків та їхнім внеском в українську культуру [8, с. 146].

Перший та другий зал присвячений життю та творчому шляху Івана Франка. Містить фотографії різних періодів життя письменника: від дитинства до зрілих років. Представлені експонати, що розповідають про Підгірки, де проживала родина Франків з 1904 року. Окрему увагу привертає родинне дерево Франків та полотна Тараса Франка, сина Каменяра. Розкриває історію родини Онуфрія Франка у Підгірках. Знайомить з життям та діяльністю Антона Могильницького, священика та поета. Містить "куточок" Григорія Смольського,

де можна дізнатися про його роль у культурному розвитку краю та побачити картини митця, який залишив цікаві спогади про Івана Франка.

Третій та четвертий зал демонструє оригінальні речі родини Онуфрія Франка (рідного брата Івана Яковича). Представлена унікальна колекція вишивок та предметів побуту, які належали членам родини Франків. Ці експонати дають уявлення про побут та атмосферу того часу. Присвячені колекції естампів, випущених у 1956 році до 100-річного ювілею Івана Франка. Ці твори відображають різні аспекти життя та творчості письменника.

Після капітального ремонту у 2016 році на другому поверсі музею-оселі родини Івана Франка відкрили три нові зали. Тут присутні раритетні старовинні речі домашнього вжитку, які збереглися з часів переїзду родини Онуфрія Франка з Нагуєвичів до Калуша [8, с. 224].

Калуський район славиться своєю багатою культурною спадщиною, яка відображена у численних музеях та виставкових центрах. Ці заклади присвячені різноманітним аспектам історії, традицій та культури регіону. Музеї району розповідають про багатовікову історію місцевих громад, їхню культурну спадщину та унікальні традиції. Вони є важливими центрами для збереження та вивчення історичного доробку та культурного розвитку Калуського краю [6, с. 48].

У селі Старий Угринів Калуського району, розташувався музей, присвячений життю та діяльності видатного українського борця за свободу - Степана Бандери. Цей музей став не лише важливим культурним осередком для жителів краю, але й місцем паломництва для тисяч українців, які прагнуть зберегти пам'ять про героя та його безцінний внесок у боротьбу за незалежність України. Відкритий у 2002 році, він з перших днів став справжнім магнітом для відвідувачів. Експозиція музею, розміщена у трьох залах, розкриває перед відвідувачами різні аспекти життя та діяльності Бандери.

Музейні зали знайомлять з дитинством та юністю героя, його формуванням як лідера та організатора національно-визвольного руху. Тут представлені особисті речі Бандери, фотографії, документи, які дають уявлення

про його нелегкий шлях та несхитну віру у вільну Україну. Присвячена діяльності ОУН(б) та УПА під проводом Степана Бандери. Відвідувачі можуть побачити зразки зброї, уніформи, пропагандистські матеріали, які свідчать про героїчну боротьбу українських повстанців за свою землю та волю. Присутній зал який експонує матеріали, що розповідають про трагічну загибель Степана Бандери та його посмертне визнання. Тут представлені публікації з світових ЗМІ, дослідницькі праці, а також твори мистецтва, присвячені герою. Музей Степана Бандери у Старому Угринові - це не просто місце, де можна ознайомитися з історичними фактами. Це місце, де відчувається дух боротьби за свободу, де можна почерпнути натхнення та зміцнити віру у краще майбутнє України [10, с. 146].

Музей родини Марчаків у Старому Угринові – це місце, де можна познайомитися з життям та діяльністю цієї видатної родини, яка мала значний вплив на розвиток української культури, освіти та громадського життя. Експозиція музею знайомить з історією родини, особистими речами, фотографіями, документами та іншими експонатами, які розкривають різні аспекти їхнього життя та діяльності. [19]

В музеї можна дізнатися про життя та здобутки видатних членів родини Марчаків. Переглянути аутентичні предмети побуту та особисті речі. Відчути атмосферу того часу та велич спадку родини. Музей родини Марчаків – це не лише місце збереження історичної спадщини, але й центр культурно-освітньої роботи, спрямованої на популяризацію національної ідентичності та патріотичного виховання.

Музей історії та побуту села Підмихайля - це скарбниця, де можна дослідити минуле й відчути автентичну атмосферу українського села. Експозиція музею знайомить з історією Підмихайля, його розвитком та роллю у формуванні культурного обличчя регіону. Поринути у життя та побут селян, дізнатися про їхні традиції, звичаї та ремесла. Ознайомитися з аутентичними предметами, побачити предмети побуту, сільськогосподарського знаряддя, твори народного мистецтва та інші артефакти, що розкривають різні аспекти

життя в селі. Здійснити цікаву подорож у часі, відчувати атмосферу минулого та глибше зрозуміти історію та культуру Підмихайля [15, с. 46].

Значну роль у розвитку музеїв Калущини відіграють місцеві громади. Завдяки підтримці місцевих органів влади, підприємців та небайдужих мешканців, музеї отримують необхідні ресурси для своєї діяльності. Організуються благодійні акції, культурні заходи та фестивалі, метою яких є залучення уваги до музейної справи та збір коштів для підтримки музеїв [15, с. 44].

Сучасні музеї Калущини активно впроваджують нові технології. Використання мультимедійних засобів, інтерактивних експозицій, цифрових архівів та онлайн-платформ дозволяє зробити музеї більш доступними та цікавими для відвідувачів. Це сприяє залученню нової аудиторії, особливо молоді, та популяризації культурної спадщини регіону [9, с. 68].

Розвиток музеїв у Калуському районі є важливим елементом збереження та популяризації культурної спадщини. Завдяки зусиллям краєзнавців, громадських діячів, місцевих громад та органів влади, музеї Калущини продовжують розвиватися, зберігаючи пам'ять про минуле та передаючи її майбутнім поколінням.

Активний розвиток музеїв та відкриття нових культурних закладів у Калуші та Калуському районі є яскравим свідченням зростаючого інтересу до збереження історичної та культурної спадщини регіону. Упродовж останніх десятиліть музеї стали важливими центрами культурного життя, що відіграють ключову роль у формуванні національної самосвідомості, освіті та вихованні майбутніх поколінь.

Одним із основних факторів розвитку музейної справи в регіоні стало активне залучення місцевих краєзнавців та громадських діячів. Вони доклали значних зусиль для збору й збереження історичних матеріалів, які стали основою для створення численних експозицій. Завдяки їхній роботі було відкрито нові музеї, а існуючі зазнали реставрації та розширення. Експозиції музеїв збагачуються археологічними знахідками, старовинними документами,

церковними стародруками, творами мистецтва, етнографічними матеріалами та предметами побуту, що дозволяє відвідувачам глибше зрозуміти історію та культуру Калушини [10, с. 244].

Пошуково-дослідницька діяльність стала важливим аспектом роботи музеїв. Організуються експедиції, археологічні розкопки, збір фольклорних матеріалів та запис спогадів старожилів. Ці матеріали дозволяють створювати детальні експозиції, що відображають різноманітні аспекти історичного розвитку регіону. Зібрані артефакти та документи не тільки зберігаються, а й активно вивчаються науковцями, що сприяє поглибленню знань про минуле.

Видавнича діяльність музеїв також набуває все більшого значення. Видання каталогів, буклетів, наукових статей і книг з історії та культури регіону сприяє поширенню знань про місцеву спадщину та залученню нової аудиторії. Виставкова діяльність включає організацію як постійних, так і тимчасових тематичних виставок, що охоплюють різноманітні аспекти історії та культури Калушини. Це дозволяє відвідувачам завжди знаходити щось нове та цікаве для себе.

Музеї також відіграють важливу освітню роль, проводячи екскурсії, лекції, майстер-класи та інші заходи для школярів, студентів та широкого загалу. Це сприяє патріотичному вихованню та формуванню національної ідентичності. Музеї співпрацюють з навчальними закладами, культурними організаціями та громадськими об'єднаннями, залучаючи до своєї роботи волонтерів та ентузіастів.

РОЗДІЛ II. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КАЛУЩИНИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

З початком незалежності України, розвиток хорового мистецтва набув нового дихання. Відродження національної культури стало одним із пріоритетів державної політики, що призвело до активного розвитку і популяризації хорових колективів по всій країні. Важливу роль у цьому процесі відіграли місцеві громади, освітні заклади та культурні установи, які активно підтримували створення і діяльність хорів.

У багатьох містах і селах почали створюватися нові хорові колективи, а існуючі — розширювали свою діяльність. Особлива увага приділялася збереженню та популяризації народних пісень, церковної музики, а також сучасних музичних творів. Розвиток хорів сприяв культурному розквіту місцевих громад, об'єднував людей різного віку і соціального статусу, надаючи їм можливість розвивати свої вокальні здібності та брати участь у культурному житті. Важливу роль у розвитку хорового мистецтва відіграли Народні доми, музичні школи, будинки культури, які стали центрами культурного життя і місцем для репетицій і виступів хорових колективів. Також значну підтримку хоровому руху надавали місцеві органи влади та меценати.

Одним з прикладів успішного розвитку хорового мистецтва є хоровий колектив Народного Дому села Лука під керівництвом Романа Носика. Цей колектив активно бере участь у різноманітних культурних заходах та фестивалях, демонструючи високий рівень вокального мистецтва. Подібні колективи сприяють збереженню і популяризації традиційної української культури, об'єднують громади і передають культурні традиції наступним поколінням [4, с. 143].

Таким чином, з початком незалежності України хорове мистецтво отримало новий імпульс для розвитку. Хорові колективи стали важливою частиною культурного життя країни, сприяючи збереженню національної спадщини і культурному розвитку місцевих громад. Слід зазначити що більшість хорів є відомими культурними колективами регіону. Вони активно беруть участь

у різноманітних культурних заходах та фестивалях, демонструючи високий рівень вокального мистецтва. Відомо, що такі колективи часто виступають на місцевих та регіональних святах, де виконують народні та церковні пісні, сприяючи збереженню і популяризації традиційної української культури.

Колективи, як хор села Лука, під керівництвом Романа Носика відіграють важливу роль у житті громади, об'єднуючи людей різного віку та надаючи їм можливість розвивати свої таланти. Вони також є важливим елементом у збереженні культурної спадщини, оскільки передають традиції і знання молодшому поколінню. Роман Носик, керівник хору, ймовірно, має значний досвід у музичній педагогіці та управлінні колективом, що сприяє успіху хору на різних рівнях виступів. Таким чином, хоровий колектив НД села Лука під керівництвом Романа Носика є яскравим прикладом культурної діяльності на місцевому рівні, яка сприяє розвитку і популяризації української музичної традиції [4, с. 144].

Хоровий колектив УПЦ "Преображення Господнього" з села Новиця є одним з активних учасників місцевих духовних заходів. Відомо, що колектив бере участь у різних фестивалях, зокрема у фестивалі духовної пісні "З піснею до Бога", який проходив у лютому 2020 року. У цьому фестивалі, що відбувся у церкві Преображення Господнього в Новиці, взяли участь дев'ять церковних хорових колективів з різних сіл, виконуючи по два духовні твори кожен. Хоровий колектив УПЦ "Преображення Господнього" виконав пісні "Всячеська" і "Днесь поюще" під керівництвом Віталія Сімківа. [9, с. 56].

Народний аматорський хоровий колектив Народного дому (НД) села Кропивник часто бере участь у фестивалях, колектив часто виступає на місцевих святах і урочистостях, додаючи їм особливої святкової атмосфери. Керівництво Володимира Луціва забезпечує високий рівень підготовки хору, що дозволяє учасникам професійно виконувати складні музичні твори. Завдяки зусиллям керівника та учасників, хоровий колектив Народного дому села Кропивник став справжнім культурним центром, який об'єднує людей різного віку та збагачує культурне життя громади. Цей колектив є яскравим прикладом того, як

аматорське мистецтво може впливати на розвиток і підтримку національних традицій та культурної ідентичності [4, с. 122].

Хоровий колектив УГКЦ "Архистратига Михаїла" з села Сівка-Калуська керується Оксаною Онопченко. Під керівництвом Оксани колектив демонструє високу вокальну майстерність та репертуар, що включає духовну музику та народні пісні. Завдяки своєму професіоналізму та відданості, хор здобув численні нагороди та визнання на конкурсах і фестивалях, сприяючи збереженню та популяризації культурної спадщини регіону [4, с. 123].

Дитячий хоровий колектив "В гору піднесімо серця" з міста Войнилів є одним із визначних прикладів дитячої хорової творчості в Україні. Під керівництвом сестри Маркели, колектив активно бере участь у різних церковних і культурних заходах, демонструючи високий рівень вокальної майстерності та духовної відданості. Колектив відомий своєю участю в літургіях та різноманітних церковних святах, де їхні виступи створюють особливу атмосферу і надихають парафіян. Репертуар хору включає як традиційні духовні піснеспіви, так і сучасні композиції, які виконуються з великим натхненням і професіоналізмом.

Хор "В гору піднесімо серця" неодноразово представляв Войнилів на різних фестивалях та конкурсах, де здобував визнання і нагороди. Їхні виступи завжди вирізняються високою художньою якістю, злагодженістю та чуттєвістю виконання. Колектив продовжує розвиватися і вдосконалюватися, залучаючи до своєї діяльності все більше талановитих дітей та юнаків, які прагнуть віддати свої серця музиці і духовності.

Народний аматорський хоровий колектив Народного дому села Мостище під керівництвом Марії Литвин відомий своїми виступами на місцевих і регіональних заходах. Колектив активно бере участь у святкових заходах, включаючи Божественні літургії та інші культурні події. Ансамбль відзначається різноманітним репертуаром, що включає духовну музику та народні пісні.

Муніципальний ансамбль пісні і танцю "Прикарпаття" є одним із найвідоміших культурних колективів Калуша. Заснований у 1968 році, ансамбль швидко набув популярності завдяки своєму високому професіоналізму та

багатому фольклорному репертуару. Спочатку колектив виступав перед працівниками заводу "Хімметалургбуд" та місцевими жителями, але згодом почав гастролювати по всій Україні [4, с. 132].

У 1973 році ансамбль отримав звання "народного", а його засновник, Михайло Сондей, був удостоєний звання Заслуженого працівника культури України. Вагомий внесок колектив зробив у період становлення української державності у 1991 році, коли гастролював у Криму з благодійними концертами на підтримку важкохворої дівчинки.

З 2002 року ансамбль почав співпрацювати з оркестром "Струни Прикарпаття", а з 2008 року до нього приєдналася танцювальна група. Того ж року колектив було перейменовано у Муніципальний ансамбль пісні і танцю "Прикарпаття". Ансамбль регулярно бере участь у всеукраїнських та міжнародних конкурсах і фестивалях, завоювавши багато нагород та відзнак. Ансамбль "Прикарпаття" має у своєму доробку шість фільмів-концертів, знятих на професійних студіях Київського, Львівського та Чернівецького телебачення. Він виступав у багатьох країнах, включаючи Словаччину, Німеччину, Болгарію, Вірменію, Румунію, Польщу та Австрію.

Нині колективом керує Марія Челядин, яка більше 30 років співає у складі "Прикарпаття". Сучасний склад ансамблю об'єднує талановитих виконавців, серед яких викладачі Калуської дитячої музичної школи та Калуського фахового коледжу культури і мистецтв. Ансамбль продовжує активно виступати, збагачуючи культурне життя не лише Калуша, а й всієї України [14, с. 122].

Калуський хор "Тавор" є одним з провідних музичних колективів міста Калуш. Він активно бере участь у різноманітних культурних заходах, фестивалях та конкурсах як на національному, так і на міжнародному рівні, представляючи українську хорову традицію. Одним з важливих досягнень хору "Тавор" стала участь у 64-му міжнародному фестивалі хорового співу Habaneras, що проходив у Торрев'єха, Іспанія, у 2018 році. Цей фестиваль є одним з найпрестижніших у світі, де збираються кращі хорові колективи для змагання і демонстрації своїх талантів. Виступ "Тавора" був відзначений високою професійністю та

майстерністю, що стало свідченням високого рівня хорового мистецтва, який колектив демонструє на кожному своєму виступі.

"Тавор" відіграє важливу роль у збереженні та популяризації української музичної культури. Через свою діяльність хор сприяє збагаченню культурного життя Калуша, залучаючи до своєї творчості як молодих виконавців, так і досвідчених музикантів. Вони виконують не лише традиційні українські хорові твори, але й сучасні композиції, що дозволяє зберігати актуальність і зацікавленість аудиторії. Хор також здійснює активну концертну діяльність, виступаючи на численних місцевих заходах і святкуваннях. Їхні концерти завжди привертають велику кількість глядачів, адже виступи "Тавора" відзначаються емоційністю та високим художнім рівнем.

Таким чином, Калуський хор "Тавор" не лише зберігає та популяризує українське хорове мистецтво, але й активно інтегрується у світову культурну спільноту, сприяючи міжнародному культурному обміну та зміцненню культурних зв'язків між Україною та іншими країнами.

Калуський муніципальний народний театр "Легенда" є важливим осередком культурного життя в Калуші. Він відомий своїми професійними постановками та активною участю в різних театральних фестивалях. Театр "Легенда" регулярно бере участь у фестивалях на національному рівні, де представляє сучасні та класичні постановки. Зокрема, колектив виступав на Theatre Day Fest у Києві, де презентував виставу "Камінний хрест. Повернення...", що стала одним із яскравих прикладів їхньої роботи. Постановка викликала значний інтерес завдяки майстерному поєднанню минулого і сучасного, що спонукає глядачів задуматися над актуальними темами, такими як еміграція та людські цінності [24, с. 22].

Театр активно співпрацює з місцевими громадами та організаціями, реалізуючи соціально важливі проекти. Наприклад, у 2019 році вони розпочали проєкт "Монологи війни" разом з Калуською спілкою ветеранів АТО. Ця ініціатива дозволяє ветеранам через театральне мистецтво поділитися своїми

історіями та переживаннями, сприяючи їхній реабілітації та привертаючи увагу суспільства до їхнього досвіду.

Крім того, театр "Легенда" займається постановками, які мають на меті висвітлення важливих суспільних питань. Вистави, створені театром, часто відображають соціально-політичні реалії, пропонуючи глибокі роздуми над життєвими ситуаціями та проблемами. Участь театру в різних культурних заходах і фестивалях сприяє не лише популяризації театрального мистецтва, але й збагаченню культурного життя міста Калуш.

Театр "Легенда" продовжує розвиватися, залучаючи нових акторів та глядачів, зберігаючи при цьому високу художню цінність своїх постановок. Його діяльність є важливою складовою культурного ландшафту Калуша, підтримуючи традиції та водночас відкриваючи нові горизонти для мистецького розвитку.

Калуський молодіжний театр "ЛюбАрт" був заснований у 1998 році Любов'ю Липовською та групою акторів-аматорів у місті Калуш. Це аматорський театр, у якому всі ролі виконують молоді актори, здебільшого студенти місцевих навчальних закладів. Метою театру є допомогти молоді реалізувати себе через мистецтво, розвивати свої творчі здібності та боротися зі стереотипами [4, с. 127].

Художній керівник театру, Любов Липовська, активно залучає до постановок не лише акторів, але й волонтерів та громадських активістів. Театр часто проводить вистави на актуальні теми, такі як проблеми молоді та жіноцтва у суспільстві. Репертуар театру включає різноманітні вистави, серед яких "Урок" за п'єсою Ежена Йонеско, "Три джерела", "Антігона", "Квартиранти свободи" та інші.

Окрім вистав у традиційних театральних приміщеннях, "ЛюбАрт" також проводить перформанси на відкритому повітрі. Наприклад, у січні 2023 року театр організував різдвяний перформанс "Похід Марії" біля калуських храмів, де актори відтворили біблійну історію про подорож Марії та Йосифа до Вифлеєму

Калуський молодіжний театр "Силентіум" відомий своїми яскравими постановками та активною участю в культурному житті міста і регіону. Театр поставив виставу "Різдвяна пісня з привидами" за мотивами Чарльза Діккенса, яка здобула перше місце на міжнародному конкурсі "Різдвяна зірка" у номінації "Театральна творчість". Інша важлива постановка — "Закрите небо", що розповідає реальні історії жінок під час війни, авторкою якої є київська драматургиня Неда Неждана. Театр також ставив "Русалоньку" за Ганса Крістіана Андерсена, оформлену у стилі середньовічної балади, яка здобула перше місце на Всеукраїнському фестивалі "Мельпомена FEST".

Для вистав театру використовують різні театральні стилі та техніки, включаючи тіньовий театр, що додає особливого шарму їхнім постановкам. Покази часто мають благодійний характер, збираючи кошти на підтримку ЗСУ та постраждалих від війни. До вистав театру залучаються студенти місцевих навчальних закладів, що сприяє розвитку молодих талантів і підтримці театального мистецтва у регіоні. Режисером театру є Дмитро Карачун, який також бере участь у створенні декорацій та костюмів для вистав. Театр "Силентіум" продовжує активно працювати та радувати глядачів новими цікавими проєктами, зберігаючи традиції та впроваджуючи новаторські підходи до театального мистецтва.

Український Народний Дім у Калуші є важливим осередком культурної діяльності міста. Заснований у 1880 році, він став ключовим місцем для проведення творчих вечорів, ідеологічних зборів та різноманітних культурних заходів, включаючи виступи видатних діячів, таких як Іван Франко. Цей заклад функціонує як центр української культури, де регулярно відбуваються культурні заходи, театральні вистави, концерти, зустрічі з митцями та інші події, спрямовані на збереження і популяризацію української культурної спадщини [4, с. 122].

Після приходу радянської влади, Народний Дім був перетворений на районний будинок культури, а в період відновлення незалежності України, у 1989-1991 роках, став осередком відродження української культури у Калуші.

Сьогодні тут базується товариство "Відродження", яке продовжує свою діяльність, спрямовану на культурний розвиток та патріотичне виховання місцевого населення.

Культурна діяльність Народного Дому включає проведення фестивалів, виставок, лекцій та інших заходів, що сприяють культурному збагаченню громади та підтримці української національної ідентичності.

Калуський фаховий коледж культури і мистецтв є визначним навчальним закладом, що відіграє важливу роль у підготовці фахівців у сфері культури та мистецтв. Заснований на міцних традиціях та багаторічному досвіді, коледж став одним із провідних центрів культурної освіти в регіоні, забезпечуючи високоякісну освіту та професійний розвиток своїх студентів [15, с.88].

Коледж пропонує широкий спектр спеціальностей, що охоплюють різні галузі культурної діяльності. Серед них — музичне мистецтво, хореографія, театральне мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, бібліотечна справа та інші напрямки. Така різноманітність дозволяє студентам обирати професію, яка найбільше відповідає їхнім талантам і захопленням, та здобувати знання і навички, необхідні для успішної кар'єри.

Освітній процес у Калуському фаховому коледжі культури і мистецтв організований на високому рівні. Викладацький склад складається з досвідчених педагогів і фахівців у своїх галузях. Це дозволяє студентам отримувати комплексну освіту, яка відповідає вимогам сучасного ринку праці. Коледж активно співпрацює з культурними установами, театрами, музеями, бібліотеками та іншими організаціями регіону. Це надає студентам можливість брати участь у різних культурних заходах, виставках, концертах та фестивалях, що є важливою частиною їхнього навчання та професійного становлення. Практична діяльність допомагає студентам здобувати необхідний досвід, розвивати свої таланти та встановлювати корисні контакти у сфері культури.

Крім того, Калуський фаховий коледж культури і мистецтв приділяє велику увагу розвитку творчого потенціалу студентів. Організуються численні конкурси, фестивалі, виставки та інші заходи, що стимулюють студентів до

самореалізації та розвитку своїх талантів. Колективи коледжу регулярно беруть участь у всеукраїнських та міжнародних конкурсах і фестивалях, здобуваючи призові місця та підтверджуючи високий рівень підготовки [14, с. 124].

Значну увагу коледж приділяє й патріотичному вихованню студентів. Проводяться заходи, присвячені національним святкам, історичним подіям та видатним особистостям української культури. Це сприяє формуванню у студентів почуття національної гордості та поваги до культурної спадщини свого народу.

Калуський фаховий коледж культури і мистецтв є важливим центром культурного життя регіону, де формується нове покоління талановитих митців, культурних діячів та професіоналів у сфері культури. Завдяки високому рівню освіти, підтримці творчих ініціатив та тісній співпраці з культурними установами, коледж забезпечує своїм студентам можливість досягти високих професійних успіхів та зробити вагомий внесок у розвиток культури і мистецтв в Україні.

З моменту свого заснування коледж випустив тисячі студентів, багато з яких стали відомими митцями, викладачами, культурними діячами та керівниками творчих колективів. Серед випускників коледжу є імена, які відомі не тільки в Україні, але й за її межами. [14, с. 125].

Калуський фаховий коледж культури і мистецтв, за роки свого існування, випустив багатьох талановитих митців, культурних діячів та професіоналів у сфері культури, які досягли значних успіхів у своїх кар'єрах. Серед випускників є імена, які стали відомими не лише в Україні, а й за її межами. Випускники коледжу працюють в різних культурних установах, театрах, філармоніях, музеях, галереях та освітніх закладах, де продовжують розвивати та збагачувати культурне життя країни.

Багато з них досягли значних успіхів на національному та міжнародному рівнях, здобуваючи престижні нагороди та визнання у своїх галузях. Наприклад, серед випускників є лауреати всеукраїнських і міжнародних музичних конкурсів,

відомі актори театру та кіно, хореографи, художники та дизайнери, які створюють унікальні художні твори та реалізують масштабні проекти.

Коледж також пишається своїми випускниками, які стали успішними педагогами і передають свої знання та досвід новому поколінню студентів. Вони працюють у різних навчальних закладах, в тому числі й у своєму рідному коледжі, де продовжують традиції високої якості освіти та виховання майбутніх митців і культурних діячів.

Загалом, випускники Калуського фахового коледжу культури і мистецтв роблять значний внесок у розвиток культури та мистецтва, популяризують українську культуру на міжнародному рівні і зміцнюють культурну спадщину своєї країни.

Калуш, місто з багатою культурною історією, демонструє вражаючий розвиток культурних установ, зокрема хорів і театрів. Ці установи відіграють важливу роль у збереженні та популяризації української культурної спадщини, активно залучаючи як місцеве населення, так і гостей міста до участі в культурних заходах. [10]

Театральне життя Калуша характеризується великою різноманітністю постановок, які включають як класичні, так і сучасні п'єси. Театри міста відомі своїм новаторським підходом до сценічного мистецтва, використанням різних театральних стилів та технік, а також активною участю у благодійних заходах. Театральні вистави часто піднімають важливі соціальні та моральні питання, сприяючи культурному обміну і розвитку громадської свідомості.

Хорові колективи Калуша також відіграють значну роль у культурному житті міста. Їх діяльність спрямована на збереження та популяризацію української музичної спадщини через виконання народних та сучасних пісень. Хорові колективи міста беруть участь у різноманітних фестивалях та конкурсах, де вони здобувають високі нагороди та визнання. Їхні виступи не лише збагачують культурне життя Калуша, але й зміцнюють національну ідентичність громади [8, с. 42].

Культурні центри Калуша забезпечують організацію широкого спектру культурних заходів, таких як концерти, вистави, фестивалі, майстер-класи та виставки. Ці установи активно співпрацюють з різними громадськими організаціями та навчальними закладами, залучаючи до участі у культурних подіях різні вікові та соціальні групи. Крім того, культурні центри міста часто проводять благодійні заходи, спрямовані на підтримку важливих соціальних ініціатив, що підкреслює їхню соціальну відповідальність та патріотизм.

Загалом, Калуш демонструє успішний розвиток культурних установ, зокрема хорів і театрів, які значно збагачують культурне життя міста. Вони сприяють збереженню та популяризації української культурної спадщини, залучаючи до цього процесу як молодь, так і старше покоління. Завдяки активній діяльності цих установ, Калуш продовжує зміцнювати свою позицію як важливий культурний центр регіону.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

3.1. Методологічні принципи і джерела вивчення культури Калущини

Методологічні принципи вивчення культури Калущини спрямовані на демонстрацію логіки розвитку регіональної культури через детальний аналіз конкретного матеріалу. Для глибшого розуміння культурних процесів можуть використовуватися різні методологічні підходи, зокрема порівняльно-історичний метод, що передбачає послідовне вивчення культурних об'єктів у динаміці їх змін; типологічний метод, який базується на порівнянні різних культурних об'єктів для виявлення типових та загальних властивостей та герменевтичний метод, що дозволяє інтуїтивно-художньо пізнавати культурні значення. Ці методи можуть бути доповнені підходами з інших наук, таких як соціологія, психологія та етнографія, що забезпечує багатогранність та глибину аналізу культурних явищ [1, с. 12].

Особливе значення має психологічний підхід, заснований на принципі історичного матеріалізму, який враховує елементи соціальної психології, зокрема проблему самосвідомості. Самосвідомість включає різні аспекти, такі як етнічна, соціальна, групова та індивідуальна самосвідомість. Це дозволяє розуміти не лише індивідуальні переживання, але й колективні культурні феномени.

У сучасних умовах, коли зростає інтерес до проблем розвитку культури, надзвичайно важливим є розкриття специфіки методологічних принципів вивчення регіональної культури. Це дозволить краще зрозуміти культурні процеси та сприятиме збереженню й розвитку культурної спадщини Калущини. Інтеграція цих принципів в освітні програми допоможе виховати у молоді глибоку повагу до національної культури, а також навички критичного мислення та аналізу культурних явищ [22. С132].

Важливо також відзначити, що методологічні принципи повинні враховувати сучасні тенденції та виклики, з якими стикається культура. Це включає використання новітніх технологій, міждисциплінарних підходів та

інноваційних методик викладання. Викладачі повинні мати можливість адаптувати навчальні програми до специфіки регіону, включаючи місцеві культурні традиції та практики, що сприятиме більш глибокому розумінню учнями культурних процесів та їх значення в сучасному світі. Це сприяє формуванню у учнів навичок орієнтації в сучасних культурних проблемах та виробленню типологічних принципів.

Таким чином, методологічні принципи вивчення культури Калущини спрямовані на створення системного підходу до аналізу культурних явищ, що дозволяє враховувати як історичний контекст, так і сучасні тенденції. Це сприяє формуванню всебічного розуміння культури серед учнів, забезпечуючи збереження та розвиток культурної спадщини регіону.

Типологічний метод у вивченні культури полягає в порівнянні різних культурних об'єктів для виявлення типових, загальних властивостей. Цей підхід дозволяє встановити спільні риси та закономірності розвитку культурних явищ, що, в свою чергу, сприяє кращому розумінню їхньої суті. Наприклад, типологічний метод допомагає систематизувати знання про культурні явища Калущини, виявляючи спільні риси з іншими регіонами [19, с 123].

Герменевтичний метод орієнтований на інтуїтивно-художнє пізнання культурних значень. Він акцентує увагу на суб'єктивному сприйнятті і тлумаченні культурних текстів та артефактів. Використання цього методу дозволяє глибше проникнути у внутрішній світ творця, зрозуміти його наміри та передати емоційну й символічну насиченість культурного об'єкта. Це особливо важливо при аналізі літературних творів, художніх полотен чи музичних композицій, де важливу роль відіграють особисті переживання і смислові акценти.

Вивчення культури Калущини, як і будь-якого іншого регіону, може здійснюватися за кількома напрямками. Один з найпоширеніших підходів – історична послідовність. Цей підхід передбачає аналіз культурних явищ за епохами, періодами, століттями та датами, що охоплює такі аспекти, як мова, освіта, наука, література, театр, живопис, архітектура, скульптура, музика, усна

народна творчість, звичаї, обрядовість та мораль. Такий підхід дозволяє відстежити розвиток культури у контексті історичних подій, соціально-економічних та політичних змін [16, с. 204].

У випадку Калущини важливо розглядати культуру із соціально-економічним та політичним розвитком регіону. Такий комплексний підхід дозволяє не лише надати інформацію, а й сприяти пізнавальному та виховному процесу. Наприклад, вивчення історії місцевої архітектури може бути пов'язане з економічним розвитком Калуша та його промисловими традиціями.

Розуміння культури Калущини також включає глибоке вникання у механіку, ремесло, талант, стиль, майстерність, художність і народність різних галузей культури. Це стосується як традиційних ремесел, так і сучасних культурних практик. Вивчення таких аспектів дозволяє оцінити внесок місцевих митців і ремісників у загальнонаціональну культуру, а також виявити унікальні регіональні особливості.

Інший підхід до вивчення культури можна назвати галузевий, або жанровий. Він передбачає розгляд окремих аспектів культури, таких як освіта, література, живопис, обрядовість, від їх зародження до сучасного стану. Це дозволяє глибше зрозуміти, як певні культурні феномени виникали, розвивалися і яким чином трансформувалися під впливом різних факторів.

Прикладом може бути вивчення місцевих літературних традицій, від народних казок і легенд до сучасних літературних творів, або аналіз розвитку музичних жанрів, що виникли в Калущині, їхні корені та еволюцію.

Таким чином, вивчення культури Калущини потребує комплексного підходу, який поєднує історичний та галузевий аналіз, враховує матеріальну і духовну складові культури, а також соціально-економічні та політичні контексти. Це дозволяє не лише зберегти і примножити культурну спадщину регіону, але й ефективно інтегрувати її у ширший національний та світовий контекст.

Матеріальна культура регіону охоплює архітектурні пам'ятки, народні ремесла, побутові предмети та інші артефакти, які свідчать про рівень розвитку

суспільства та його матеріальних можливостей. Вивчення цих елементів допомагає зрозуміти, як люди жили, працювали і творили в різні історичні періоди. Розвиток культури Калущини передбачає всебічне вивчення та збереження різноманітних аспектів матеріальної і духовної спадщини, що сприяє формуванню у молодого покоління навичок і знань, необхідних для розуміння та збереження культурної ідентичності регіону [16. С. 306].

Важливе місце у культурному житті Калущини займає театр, який поєднує виразні засоби акторської майстерності, драматургії, музики та живопису. Театральна культура цього регіону відображає багатий національний колорит і регіональну ідентичність, особливо через використання образу Бойківщини. Це дозволяє зберігати і популяризувати місцеві традиції та культурні особливості, роблячи значний внесок у загальний культурний розвиток регіону [12, с. 201].

Театральні вистави часто включають народну музику і фольклорні мотиви, що є невід'ємною частиною місцевої культурної спадщини. Народні пісні та музика виконуються як на сцені, так і в побуті, відображаючи традиції та звичаї Калущини. Це культурне багатство слугує джерелом для створення різних форм театральних вистав, таких як вертепи та шкільні театри. Ці форми театального мистецтва є першими сходинками до утворення великих українських театрів [23, с. 45].

Музика є ще одним важливим видом мистецтва, що відіграє значну роль у культурному житті Калущини. Вона відображає людську діяльність, емоції та настрої через свої специфічні форми, які змінюються залежно від регіону та епохи. У Калущині музика має свої унікальні особливості, що відображають місцеві традиції та звичаї. Народні музичні колективи, такі як ансамблі народних інструментів та хори, виконують місцеві пісні та мелодії, зберігаючи багатство музичної спадщини регіону.

Таким чином, розвиток театального мистецтва і музики у Калущині є важливим елементом збереження та популяризації культурної спадщини. Театр і музика не лише відображають місцеві традиції, але й сприяють їхньому розвитку, адаптуючи до сучасних умов та вимог. Це дозволяє підтримувати живу

культурну традицію, яка є основою національної ідентичності та культурного розвитку регіону.

Архітектура, живопис та скульптура у Калушині, подібно до музики, яка застигла у благородних матеріалах, відображають багатство людського буття та мрій. Ці форми мистецтва наділені незліченними сюжетами, різновидами форм і жанрів, що є виразниками культурного коду регіону. Українська культура, насичена народною творчістю та високим професіоналізмом, зробила вагомий внесок у культурний спадок, створивши музику всепланетарної духовності [22, с. 123].

Незважаючи на обмежену кількість літератури, присвяченої культурі Калущини в період незалежності, триває активна робота у цьому напрямі. Вивчення культурних аспектів регіону базується на літературних пам'ятках, образотворчих шедеврах минулого, творах письменників і митців, а також на аналізі професійних критиків, істориків та талановитих публіцистів. Сучасне вивчення культури Калущини потребує звернення до інтернет-ресурсів та музейних експонатів, які є важливими джерелами інформації.

Народне світосприйняття в Калушині відображено в пам'ятках народної творчості, таких як обрядова поезія, прислів'я, заговори, народні пісні, легенди, думи та билини. Ці твори яскраво передають гуманістичні ідеали, образи героїв, які боролися за народну волю та торжество моральних цінностей. Усна народна творчість, зокрема, відображала антикріпосницькі тенденції та героїчні визвольні ідеї, які були актуальними для Калущини [13, с. 44].

Розвиток архітектури, живопису та скульптури в Калушині не тільки зберігає культурну спадщину, але й сприяє її популяризації. Архітектурні пам'ятки, скульптурні роботи та живописні твори формують неповторний образ регіону, відображаючи його історію та культурні традиції. Важливу роль у цьому процесі відіграють музеї, які зберігають і експонують цінні артефакти, та культурні центри, що організовують виставки та культурні заходи.

Таким чином, архітектура, живопис і скульптура є важливими складовими культурного життя Калущини, що сприяють збереженню та популяризації

місцевих традицій, забезпечуючи тісний зв'язок з минулим та відкриваючи нові можливості для культурного розвитку.

Майже все XX століття в історії Калущини, як і всієї України, пройшло під знаком глибоких драматичних подій, які залишили свій значний відбиток на культурному генезисі регіону. Державна та політична історія цього періоду відзначалася соціально-економічними потрясіннями, війнами, класовою боротьбою і масовими репресіями, що призвело до занепаду національного і загальнолюдського гуманізму в усіх сферах життя [22, с. 134].

Проте такий стан не міг тривати вічно. У 1980-1990-х роках, на тлі політичних змін і «перебудови», почали з'являтися елементи духовного та інтелектуального опору. Це виявилось у сфері культури, яка стала одним із чинників відродження національної свідомості. Розпочалося поступове повернення забутої та репресованої культурної спадщини, активне ознайомлення громадськості з надбаннями української літератури, мистецтва та науки, особливо тих, що були створені в діаспорі [5, 135].

Культурний ренесанс Калущини включав відродження традиційних народних мистецтв, таких як вишивка, гончарство та ткацтво. Ці ремесла знову стали популярними, символізуючи повернення до національних коренів і підкреслюючи унікальність місцевої культури. Народна творчість, відображена в казках, легендах, піснях та прислів'ях, отримала новий імпульс для розвитку, зміцнюючи культурну ідентичність регіону.

Архітектурна спадщина Калущини також зазнала відродження. Історичні будівлі реставрувалися, створювалися нові архітектурні проекти, що поєднували традиційні елементи з сучасними тенденціями. Відновлення церков і храмів стало не лише актом культурного, але й духовного відродження регіону [3, с. 234].

Таким чином, період культурного відродження на Калущині, який розпочався у 1980-1990-х роках, ознаменувався активною роботою зі збереження та популяризації національної спадщини. Цей процес включав відновлення традиційних мистецтв що сприяло формуванню нової культурної ідентичності

регіону та відродженню духовних цінностей, які були втрачені протягом буремного ХХ століття.

З проголошенням незалежності України почалося активне відродження культурних здобутків, що супроводжувалося економічними труднощами, переходом до ринкових відносин, антагонізмом у суспільстві та незгуртованістю політичних і культурних сил. Ці виклики супроводжувалися піднесенням престижу української національної культури, її інтеграцією у світовий культурний процес та розширенням міжнародних зв'язків, спрямованих на розвиток глобального співжиття.

Культура Калушини, як частина української культури, пройшла складний шлях становлення, що тісно пов'язаний з розвитком українського суспільства. На її формування суттєво вплинули народні звичаї, обряди та вірування, які відображають багатство місцевих традицій та глибоке історичне коріння. Зокрема, народні пісні, легенди, казки та обрядова поезія відіграли важливу роль у формуванні національної самосвідомості та культурної ідентичності регіону [1, с.28].

Сьогоднішня культура Калушини інтегрується у світовий культурний простір, зберігаючи при цьому свої унікальні риси. Народні ремесла, музика, література та інші види мистецтва слугують джерелом натхнення і збагачують національну ідентичність. Таким чином, культурне життя Калушини продовжує розвиватися, сприяючи формуванню сучасної української культури та збагачуючи духовний спадок регіону.

3.2. Формування предметних компетентностей

У процесі шкільної історичної освіти набуття учнями компетенцій поступово ускладнюється. Згідно з дослідженнями О. Пометуна та Г. Фреймана, результатом навчальної діяльності учнів з історії має стати розвиток таких ключових компетенцій:

Хронологічна компетентність: учні повинні володіти вмінням орієнтуватися в історичному часі, розуміти послідовність подій та періодизацію історії.

Просторова компетентність: вона передбачає орієнтацію учнів у географічному просторі, здатність визначати місцезнаходження країн та регіонів, пов'язаних з історичними подіями.

Інформаційна компетентність: учні мають розвивати навички роботи з різноманітними джерелами інформації про минуле, а також вміти критично оцінювати цю інформацію.

Мовленнєва компетентність: це здатність учнів будувати як усні, так і письмові висловлювання на тему історичних подій і явищ.

Логічна компетентність: учні повинні вміти аналізувати та пояснювати історичні факти, аргументовано висловлювати свої думки та тлумачення.

Аксіологічна компетентність: вона включає в себе здатність учнів порівнювати, оцінювати та аргументовано висловлювати свої ціннісні орієнтації в контексті історичного розвитку.

Формування цих компетенцій в учнів можливе за умови систематичної роботи під час навчального процесу, спрямованої на конкретні завдання та цілі, що відповідають вимогам сучасної освітньої парадигми. Розгляд суспільних явищ в контексті їхнього розвитку та конкретних історичних умов, зіставлення історичних подій з періодами та орієнтація на наукову періодизацію історії є важливими елементами формування хронологічної компетентності учнів [16, с 344].

Формування просторової компетентності є важливим аспектом компетентнісного підходу у вивченні історії та культури. Просторова компетентність допомагає учням розуміти, як географічне положення країн, природні умови та інші просторові фактори впливають на розвиток історичних явищ і процесів. Цей підхід включає кілька ключових компонентів, які необхідно розвивати у навчальному процесі.

По-перше, важливо навчити учнів співвідносити розвиток історичних явищ і процесів із географічним положенням країн та природними умовами. Це означає, що учні повинні розуміти, як географічне розташування країни може впливати на її політичний, економічний та культурний розвиток. Наприклад, доступ до морських шляхів може сприяти розвитку торгівлі та культурному обміну, тоді як природні бар'єри, такі як гори чи пустелі, можуть обмежувати контакти з іншими народами та впливати на захисну стратегію країни [16, с. 346].

По-друге, використання карт є невід'ємною частиною формування просторової компетентності. Учні повинні вміти використовувати карти для визначення причин та наслідків історичних подій і процесів. Наприклад, аналіз карт може допомогти учням зрозуміти, як географічні чинники вплинули на розташування битв, міграційні шляхи або розвиток торговельних маршрутів. Карти також можуть бути використані для аналізу змін у кордонах держав та впливу цих змін на політичну та економічну ситуацію в регіоні [23, с. 68].

По-третє, важливою складовою просторової компетентності є характеристика регіональних особливостей та геополітичних чинників розвитку країн. Це включає аналіз різноманітних факторів довкілля, таких як клімат, ресурси, рельєф, які можуть впливати на спосіб життя населення, його економічну діяльність та культурні традиції. Наприклад, учні можуть досліджувати, як кліматичні умови впливають на сільське господарство та харчову культуру різних народів, або як доступ до природних ресурсів визначає економічну спеціалізацію країн.

Розвиток просторової компетентності також включає розуміння геополітичних чинників, які можуть впливати на відносини між державами. Учні повинні вміти аналізувати, як географічне положення та природні умови можуть визначати стратегічні інтереси країн, їхні союзи та конфлікти. Наприклад, контроль над важливими транспортними шляхами або ресурсними зонами може бути причиною політичної та військової боротьби [19, с. 233].

Крім того, просторову компетентність можна розширити, враховуючи культурний контекст. Культура, як і географія, відіграє важливу роль у

формуванні історичних процесів. Учні повинні розуміти, як культурні особливості різних регіонів впливають на їхній історичний розвиток. Це включає аналіз культурних ландшафтів, архітектури, традицій, мистецтва та інших аспектів матеріальної і нематеріальної культури. Наприклад, вивчення архітектурних пам'яток може допомогти зрозуміти, як географічні та кліматичні умови вплинули на будівельні технології та стиль архітектури в різних регіонах.

Формування просторової компетентності також може бути пов'язане з розвитком міждисциплінарних навичок. Використання знань з географії, історії, економіки, екології та культурології дозволяє учням отримувати цілісне уявлення про розвиток людства у різних просторових контекстах. Це сприяє глибшому розумінню складних взаємозв'язків між природним середовищем, культурою та історією [22, с. 135].

Розвиток просторової компетентності в учнів має здійснюватися через різноманітні методи і форми навчання. Це можуть бути інтерактивні лекції з використанням карт та географічних інформаційних систем (ГІС), практичні заняття з аналізу картографічних джерел, проектні роботи, екскурсії, рольові ігри та інші активні методи навчання. Важливо також залучати учнів до самостійної роботи з картами та іншими просторовими джерелами інформації, що сприятиме розвитку їхніх дослідницьких та аналітичних навичок.

Таким чином, формування просторової компетентності є важливим аспектом компетентнісного підходу у навчанні історії та культури. Це дозволяє учням розуміти взаємозв'язок між географічними, природними та культурними факторами і історичними процесами, що є необхідним для глибокого і всебічного розуміння історичного розвитку людства.

Формування інформаційної компетентності учнів є важливим завданням сучасної освіти, зокрема у контексті вивчення культури Калушини. Цей регіон багатий на історичні та культурні пам'ятки, що надає унікальні можливості для розвитку критичного мислення та навичок роботи з інформацією. Інформаційна компетентність включає здатність критично аналізувати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність, а

також самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та відображених історичних фактів, подій і явищ. Ось як цей процес можна організувати на прикладі вивчення культури Калущини [12, с. 146].

Критичний аналіз та оцінка історичних джерел: Учні повинні навчитися критично підходити до будь-якої інформації, з якою вони стикаються. Це включає перевірку достовірності джерел, виявлення упередженості та тенденційності, а також аналіз контексту, у якому створено джерело. Наприклад, вивчаючи історію та культуру Калущини, учні можуть аналізувати різні типи джерел: археологічні знахідки, письмові документи, усні свідчення, фотографії та інші візуальні матеріали. Важливо навчити учнів відрізняти об'єктивні факти від інтерпретацій та суб'єктивних думок авторів.

Виявлення тенденційної інформації та пояснення необ'єктивності: Калущина має багатий історичний контекст, у якому могли виникати різні погляди на одні й ті самі події. Учні повинні навчитися виявляти такі тенденції і пояснювати, чому певне джерело може бути необ'єктивним. Наприклад, при вивченні подій Другої світової війни в Калущині учні можуть порівнювати німецькі, радянські та місцеві українські джерела, щоб зрозуміти різні перспективи та мотиви авторів. [6]

Самостійна інтерпретація змісту історичних джерел: Одним із ключових аспектів інформаційної компетентності є здатність самостійно інтерпретувати історичні джерела. Це включає аналіз змісту джерел, встановлення зв'язків між подіями та явищами, а також формулювання власних висновків. Наприклад, учні можуть досліджувати культурну спадщину Калущини, аналізуючи архітектурні пам'ятки, народні звичаї та традиції, літературні твори місцевих авторів. Вони можуть проводити самостійні дослідження, інтерв'ю з мешканцями, відвідувати місцеві музеї та архіви.

Оцінювання, порівняння та пояснення фактів і явищ на основі інформації з різних джерел: Учні повинні навчитися збирати інформацію з різних джерел, порівнювати її та робити власні висновки. Це включає роботу з друкованими матеріалами, електронними ресурсами, архівними документами, а також з

інтерв'ю та усними свідченнями. Наприклад, при вивченні розвитку промисловості в Калущині учні можуть використовувати статистичні дані, урядові звіти, спогади працівників заводів та інші матеріали. Вони можуть аналізувати, як економічні зміни впливали на соціальне життя регіону, розвиток освіти, культури та інші аспекти [19, с. 233].

Розвиток дослідницьких навичок: Для формування інформаційної компетентності важливо, щоб учні оволоділи методами наукового дослідження. Це включає формулювання дослідницьких питань, планування та проведення досліджень, обробку та аналіз даних, презентацію результатів. Наприклад, учні можуть проводити проекти, присвячені історії та культурі Калущини, досліджуючи певні періоди або аспекти життя регіону. Це може бути дослідження історії окремої вулиці, родини, навчального закладу або культурної події.

Міждисциплінарний підхід: Вивчення культури Калущини повинно бути міждисциплінарним, поєднуючи історію, географію, літературу, мистецтво, соціологію та інші науки. Це дозволить учням отримати комплексне уявлення про розвиток регіону та його культуру. Наприклад, вивчаючи вплив географічного положення Калущини на її історичний розвиток, учні можуть аналізувати природні ресурси, кліматичні умови, транспортні шляхи та їхній вплив на економічний та соціальний розвиток регіону [19, с. 246].

Використання сучасних технологій: Для розвитку інформаційної компетентності важливо навчити учнів використовувати сучасні інформаційні технології. Це включає роботу з електронними базами даних, онлайн-архівами, програмами для обробки та аналізу інформації, створення мультимедійних презентацій. Наприклад, учні можуть використовувати ГІС-технології для створення інтерактивних карт, що відображають історичні та культурні об'єкти Калущини, або створювати цифрові архіви та бази даних, які містять інформацію про історичні події, видатних особистостей та культурні пам'ятки регіону [19, с. 248].

Таким чином, формування інформаційної компетентності учнів у контексті вивчення культури Калущини включає розвиток критичного мислення, навичок аналізу та інтерпретації історичних джерел, вміння працювати з різними типами інформації та використовувати сучасні технології. Це сприяє глибшому розумінню історії та культури рідного краю, формуванню національної ідентичності та розвитку дослідницьких навичок, необхідних для успішного функціонування у сучасному суспільстві.

Формування мовленнєвої компетентності на уроках історії є ключовим компонентом освітнього процесу, особливо в контексті вивчення культури Калущини. Це завдання передбачає розвиток умінь і навичок учнів у різних аспектах мовленнєвої діяльності: усної та письмової, аналітичної та творчої.

Усна мовленнєва діяльність включає розповідання про історичні події та явища й їх опис, усний відгук на відповідь однокласника, оцінювання власної відповіді, участь у дискусії та аргументацію власної позиції. Учні повинні вміти детально і послідовно розповідати про історичні події, які відбувалися на території Калущини, наприклад, описуючи важливі битви, суспільні зміни або культурні досягнення регіону, використовуючи карти, ілюстрації та інші візуальні матеріали. Це допоможе їм розвивати навички структурованого викладу думок і збагатити словниковий запас історичними термінами. [12, с. 123].

Також учні повинні навчитися слухати своїх однокласників та давати конструктивний відгук, доповнюючи або коментуючи відповіді однокласників, звертаючи увагу на важливі деталі або пропонуючи додаткову інформацію. Важливим аспектом є критичне оцінювання власних відповідей, аналізуючи їх повноту, точність та логічність. Наприклад, після виступу про народні традиції Калущини учень може самостійно проаналізувати, чи всі важливі аспекти було висвітлено, чи вдалося уникнути помилок і неточностей. Учні також повинні вміти брати участь у дискусіях, аргументуючи свою позицію на основі знань про історію та культуру Калущини, обговорюючи питання про вплив промислового розвитку регіону на культурне життя місцевих жителів і наводячи конкретні історичні факти та приклади.

Письмова мовленнєва діяльність включає написання оповідань (есе, аналітичних доповідей, рефератів, рецензій), складання різних типів планів, формулювання доречних питань до історичних текстів. Учні повинні вміти писати різні типи текстів про події та історичні постаті Калущини, наприклад, підготувати есе про життя і діяльність відомого калуського діяча або аналітичну доповідь про розвиток промисловості в регіоні в XX столітті. Це допоможе їм розвивати навички письмового викладу думок, структурованого аналізу та аргументації [19, 234].

Учні також повинні навчитися складати плани різних типів – тематичні, хронологічні, порівняльні тощо. Наприклад, при підготовці до виступу про культурну спадщину Калущини вони можуть скласти план, що включає основні теми, підтеми та ключовими фактами, що допоможе їм систематизувати інформацію. Важливою навичкою є формулювання доречних питань до текстів, що вони читають, що сприятиме кращому розумінню матеріалу та розвитку критичного мислення. Наприклад, після прочитання статті про історичні пам'ятки Калущини учень може сформулювати питання, які допоможуть глибше розібратися в темі та виявити невідомі аспекти [23, с. 46].

Усна та письмова мовленнєва діяльність включає надання історичної характеристики подіям, явищам, видатним діячам, складання таблиць та схем, будування відповіді на основі таблиць та схем. Учні повинні навчитися надавати повну та об'єктивну характеристику історичних подій, явищ та діячів Калущини, наприклад, усно або письмово розповісти про історичне значення соляних копалень Калущини, їх вплив на економіку та культуру регіону.

Учні повинні вміти складати таблиці та схеми, які допоможуть їм структуровано представляти інформацію, наприклад, створити хронологічну таблицю розвитку промисловості Калущини або схему, що відображає взаємозв'язок між різними культурними подіями регіону. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та вмінню систематизувати знання. Учні також повинні навчитися використовувати створені таблиці та схеми для побудови своїх відповідей, наприклад, при відповіді на питання про вплив певної історичної

події на розвиток Калущини учень може використовувати схему, яка допомагає наочно показати всі взаємозв'язки та наслідки.

Таким чином, формування мовленнєвої компетентності на уроках історії передбачає розвиток різноманітних навичок усного та письмового мовлення, аналітичного мислення та вміння працювати з інформацією. Вивчення історії та культури Калущини надає чудову можливість для розвитку цих компетенцій, оскільки багатий історичний та культурний контекст регіону дозволяє учням зануритися в різноманітні аспекти історичних подій і явищ, розвиваючи при цьому всі необхідні мовленнєві навички. [2]

Формування логічної компетентності учня є надзвичайно важливим аспектом освітнього процесу, особливо при вивченні історії та культури Калущини. Цей процес включає аналіз, синтез та узагальнення історичної інформації, використання наукової термінології, всебічну характеристику історичних постатей, розкриття внутрішніх мотивів їхніх дій, створення політичних та історичних портретів, самостійне визначення сутності, наслідків та значення історичних подій і явищ, а також проведення нескладних досліджень і проектною роботи [22, с. 135].

Аналіз, синтез та узагальнення історичної інформації дозволяє учням розвивати критичне мислення та здатність робити обґрунтовані висновки. Наприклад, при вивченні історії Калущини учні можуть аналізувати різні джерела інформації про розвиток соляних копалень, їх економічне та соціальне значення для регіону. Учні можуть синтезувати отримані дані, порівнюючи їх з інформацією про аналогічні процеси в інших регіонах України та світу. Узагальнення матеріалу допомагає побачити загальні тенденції та особливості розвитку Калущини в контексті національної та світової історії.

Використання наукової термінології є важливим для розвитку логічної компетентності, оскільки дозволяє учням точніше та професійніше виражати свої думки. На уроках історії учні повинні вивчати і застосовувати спеціальні терміни, пов'язані з культурою та історією Калущини, такі як "соляні копальні", "господарський розвиток", "культурна спадщина", "геополітичне значення" та

інші. Це сприяє формуванню їхнього наукового світогляду та вміння працювати з історичною інформацією на високому рівні [19].

Всебічна характеристика історичних постатей та розкриття внутрішніх мотивів їхніх дій допомагає учням розвивати вміння аналізувати особистісний і психологічний аспекти історії. Наприклад, учні можуть вивчати біографії відомих діячів Калущини, таких як Михайло Грушевський або Іван Франко, аналізуючи їхній внесок у розвиток регіону, мотиви їхніх дій та вплив на суспільні процеси. Це дозволяє учням краще розуміти людські аспекти історії та формувати цілісне уявлення про історичні процеси.

Створення політичних та історичних портретів є ще одним важливим завданням, яке сприяє розвитку логічної компетентності. Учні можуть самостійно досліджувати діяльність політичних та культурних діячів Калущини, створюючи їхні портрети, що включають аналіз політичної діяльності, особистих якостей, впливу на розвиток регіону та інші аспекти. Це допомагає їм розвивати аналітичні здібності та вміння систематизувати інформацію [19. С. 211].

Самостійне визначення сутності, наслідків та значення історичних подій і явищ є важливим елементом формування логічної компетентності. Учні повинні навчитися самостійно аналізувати історичні події, визначати їхні причини та наслідки, оцінювати їхнє значення для розвитку Калущини. Наприклад, при вивченні історії Калуського замку учні можуть досліджувати його роль у обороні регіону, економічному розвитку та культурному житті.

Проведення нескладних досліджень та проектної роботи сприяє розвитку дослідницьких навичок та вміння працювати з історичними джерелами. Учні можуть проводити дослідження на тему "Розвиток промисловості Калущини у XX столітті" або створювати проекти, присвячені культурним традиціям регіону. Це дозволяє їм глибше зануритися в історичний матеріал, розвивати критичне мислення та навички самостійної роботи [22, с. 136].

Формування логічної компетентності учнів через вивчення історії та культури Калущини є важливим завданням, яке допомагає їм розвивати аналітичні здібності, критичне мислення, вміння систематизувати та

інтерпретувати інформацію. Вивчення історичних подій, постатей та явищ Калущини надає чудову можливість для розвитку цих компетенцій, оскільки багатий історичний та культурний контекст регіону дозволяє учням зануритися в різноманітні аспекти історичних процесів і явищ, розвиваючи при цьому всі необхідні навички для подальшого успішного навчання та життя [24, с. 234].

Формування аксіологічної компетентності учнів є важливим завданням у контексті вивчення культури Калущини, оскільки це сприяє розвитку їхнього вміння оцінювати історичні події та діяльність історичних постатей з позиції загальнолюдських та національних цінностей. Цей процес включає порівняння, пояснення, узагальнення та критичну оцінку фактів і діяльності осіб, спираючись на здобуті знання та власну систему цінностей.

Учні повинні вміти порівнювати та пояснювати різні історичні події та явища, які відбувалися на території Калущини, з урахуванням їхнього значення для національної та світової історії. Наприклад, вони можуть порівнювати економічний розвиток Калущини у різні історичні періоди, аналізуючи, як змінилася соціальна структура та культурне життя регіону. Пояснюючи ці процеси, учні повинні використовувати здобуті знання та робити висновки про їхній вплив на сучасний стан регіону.

Узагальнення та критична оцінка фактів і діяльності осіб є наступним кроком у формуванні аксіологічної компетентності. Учні повинні вміти узагальнювати інформацію про історичні події та діяльність видатних постатей Калущини, таких як Іван Франко чи Михайло Грушевський, аналізуючи їхній внесок у розвиток культури та суспільства. Критична оцінка передбачає здатність учнів аналізувати різні джерела інформації, визначати їхню об'єктивність та робити висновки про достовірність отриманих даних. Наприклад, учні можуть оцінювати різні версії подій, пов'язаних з національно-визвольними рухами на Калущині, враховуючи можливу тенденційність окремих джерел. [24, с.245].

Виявлення суперечностей у позиціях, інтересах і потребах соціальних груп та окремих осіб є ще одним важливим аспектом формування аксіологічної

компетентності. Учні повинні розуміти, що історичний процес часто включає конфлікти між різними соціальними групами, кожна з яких має свої інтереси та потреби. Наприклад, вивчаючи історію Калущини, учні можуть аналізувати взаємини між місцевими громадами та зовнішніми владними структурами, виявляючи причини конфліктів та їхні наслідки для розвитку регіону. [16, с. 238].

Оцінювання різних версій та думок про минулі історичні події є важливим для розвитку критичного мислення учнів. Вони повинні навчитися визнавати, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними і що історія часто представляє собою комплекс різних точок зору. Наприклад, учні можуть порівнювати різні погляди на події Першої світової війни на Калущині, розглядаючи як офіційні документи, так і особисті свідчення мешканців регіону. Це допоможе їм розвивати здатність до критичного аналізу та формувати власну думку на основі всебічного розгляду фактів.

Визнання ролі в історичному процесі, тенденцій та напрямів історичного розвитку є заключним етапом у формуванні аксіологічної компетентності. Учні повинні розуміти, що історичний розвиток є результатом дії багатьох чинників і що різні соціальні групи та окремі особи відігравали в ньому свою унікальну роль. Наприклад, вони можуть досліджувати роль місцевих ремісників і торговців у розвитку економіки Калущини, а також вплив культурних і наукових діячів на формування національної ідентичності регіону. [22, с. 136].

Таким чином, формування аксіологічної компетентності учнів через вивчення історії та культури Калущини передбачає розвиток їхніх навичок порівняння, пояснення, узагальнення та критичної оцінки історичних подій та діяльності осіб. Це сприяє не лише поглибленню знань про минуле, але й формуванню у учнів здатності оцінювати події з позиції загальнолюдських та національних цінностей, розуміючи складність та багатогранність історичного процесу.

Ефективна реалізація компетентнісного підходу вимагає чіткого визначення переліку компетентностей у межах освітніх галузей і предметів. Організація навчального процесу повинна враховувати форми, методи, прийоми,

засоби та систему оцінювання, що сприяють розвитку компетенцій. Уроки історії, присвячені вивченню культури Калущини, повинні бути організовані таким чином, щоб учні могли активно залучатися до дослідницької діяльності, критично мислити та використовувати отримані знання для вирішення практичних завдань [24, с. 322].

Отже, з'ясувавши сутність та окресливши основні особливості формування предметно-історичних компетенцій учнів як результату їхньої навчальної діяльності, варто зазначити, що ефективна реалізація компетентнісного підходу в шкільній освіті України потребує чіткого визначення переліку компетентностей у межах освітніх галузей і предметів, а також відповідно організованого процесу навчання (форм, методів, прийомів, засобів, системи оцінювання).

ВИСНОВОК

Дослідження розвитку культури Калущини в період незалежності України виявило значний поступ у багатьох аспектах культурного життя регіону. Здобуття незалежності відкрило нові можливості для розвитку культурних ініціатив, відродження національних традицій і збагачення культурної спадщини. Калущина, як і багато інших регіонів України, пройшла складний і водночас плідний шлях трансформації, що включав оновлення та модернізацію культурних установ, активізацію громадських організацій, а також залучення нових форм культурної діяльності.

Основні висновки дослідження можна підсумувати так: історичний контекст і передумови розвитку культури Калущини до здобуття незалежності заклали міцну основу для подальшого культурного розквіту. Збереження і популяризація історичної пам'яті стали одними з ключових завдань культурної політики регіону. За роки незалежності в Калущині було створено та модернізовано кілька музеїв, які стали важливими осередками культурного життя. Музеї не тільки зберігають цінні артефакти та документи, але й активно популяризують історію та культуру регіону через виставки, лекції та освітні програми. Вони сприяють формуванню історичної свідомості та патріотизму серед населення, особливо молоді.

Театральне мистецтво на Калущині також зазнало значного розвитку. Театри стали місцями, де місцеві жителі можуть долучатися до високого мистецтва, отримуючи естетичне задоволення та духовне збагачення. Розширення репертуару, залучення талановитих режисерів та акторів, участь у фестивалях – усе це сприяло підвищенню культурного рівня та розвитку творчого потенціалу регіону. Громадські культурні організації стали важливими гравцями у культурному житті Калущини. Вони організовують численні заходи, фестивалі, виставки та конкурси, що сприяють збереженню та популяризації народних традицій, ремесел та фольклору. Такі організації об'єднують місцевих митців, науковців, громадських діячів і простих громадян, створюючи платформу для культурного обміну та співпраці.

Видатні діячі культури Калущини зробили значний внесок у розвиток культурного середовища регіону. Незважаючи на досягнення, культурний сектор Калущини стикається з низкою викликів. Це включає недостатнє фінансування, брак сучасної інфраструктури, проблеми збереження культурної спадщини, а також необхідність підвищення рівня культурної освіти. Вирішення цих проблем потребує координації зусиль державних органів, місцевих громад і культурних діячів.

Рекомендації для подальшого розвитку культури Калущини включають збільшення фінансування та підтримки культурних проєктів, що дозволить модернізувати існуючу інфраструктуру, створити нові культурні об'єкти та підтримувати діяльність громадських організацій. Важливо інтегрувати культурну освіту в навчальні програми шкіл та університетів, що сприятиме формуванню культурної свідомості та патріотизму серед молоді. Активне залучення місцевих жителів до культурних заходів через організацію фестивалів, виставок, майстер-класів та інших заходів сприятиме розвитку культурної активності та збагаченню культурного середовища. Співпраця з міжнародними культурними організаціями та участь у міжнародних проєктах дозволить обмінюватися досвідом, залучати нові ідеї та інновації у культурну сферу.

Дослідження розвитку культури Калущини в період незалежності показує, що культурний сектор регіону зазнав значних змін і досяг значних успіхів. Незважаючи на існуючі виклики, культурне життя Калущини активно розвивається, зберігаючи і примножуючи багату культурну спадщину. Виявлені тенденції та проблеми можуть служити основою для розробки ефективних стратегій культурної політики, які сприятимуть подальшому розвитку культури як на Калущині, так і в Україні в цілому.

Отже, культурне життя Калущини в період незалежності України продемонструвало вражаючий поступ, який підтверджує життєздатність та потенціал культурних ініціатив у регіоні. Одним із найбільших досягнень стала активізація діяльності музеїв, театрів і громадських організацій, які стали справжніми осередками культурного розвитку. Музеї, зокрема, не лише

зберігають і популяризують історичну та культурну спадщину, але й служать платформою для освітньої діяльності, сприяючи формуванню історичної свідомості та патріотизму серед молоді.

Театри Калущини також зазнали суттєвих змін, розширюючи свій репертуар і залучаючи нові таланти. Це не тільки підвищило загальний культурний рівень населення, але й створило нові можливості для самореалізації місцевих митців. Театральні постановки, фестивалі та конкурси сприяють розвитку творчого потенціалу молоді та залученню громади до активного культурного життя.

Таким чином, дослідження розвитку культури Калущини в період незалежності показує, що регіон має значний потенціал для подальшого культурного зростання. Виявлені тенденції та проблеми можуть служити основою для розробки ефективних стратегій культурної політики, які сприятимуть подальшому розвитку культури як на Калущині, так і в Україні в цілому. Подальша підтримка культурних ініціатив, збереження культурної спадщини та розвиток культурної освіти є запорукою сталого розвитку культурного середовища регіону, що дозволить зберегти та примножити його унікальну культурну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу : посіб. для вчителя. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 127 с.
2. Бокань В. Культурологія: Навч. посіб. — 3-тє вид., стереотип. — К.:МАУП, 2004. — 136 с.
3. Гопенко І. В. Музей та засоби масової інформації // Музей на межі тисячоліть. —Дніпропетровськ, 1999. — 369 с.
4. Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Дрогобич: Відродження. — 1997. — 224 с.
5. Данилюк І. Розвиток музейного руху на Прикарпатті упродовж 1991 – 2014 рр.: джерелознавчий аспект. Схід: аналітично-інформаційний журнал. Історичні науки. Київ, 2018. № 4. С. 84–88.
6. Івасів О. С. Калущина заслуговує на те, щоб знали її історію . Дзвони Підгір'я.— № 8. 1997. 92 с.
7. Історія музейництва на калущині: локальний вимір // Матеріали обласної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю заснування Краєзнавчого музею Калущини Калуш, 28 грудня 2017 р. Видання друге, виправлене й доповнене / Наук. Ред.: І. Тимів, О. Малярчук. — Івано-Франківськ: Фоліант, 2019. — 92с.
8. Калуські історичні студії. Т. 7. Збірник наукових статей / упоряд. та відп. наук. ред. І. М. Тимів. Заг. ред. О. М. Малярчука. — Івано-Франківськ: Фоліант, 2023. — 300 с.
9. Калуш. Разом у майбутнє: Довідник. Львів., 1998. 86 с.
10. Калуські історичні студії. Т. 5. Збірник наукових статей / За ред. О. М. Малярчука. — Івано-Франківськ: Фоліант, 2021. — 356 с.
11. Когут М. Калущина: люди і долі: Біогр. довід. Калуш, 2006. 234 с .
12. Короткова М. В. Методика проведення ігр та дискусій на уроках історії. — Харків., 2001. — 256 с.
13. Коломиєць М. «Просвіта» Калущини: далеке і близьке. Калуш, 2003. 64 с.

14. Коломиєць М. Історія Калуша і Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах. Брошнів, 1996. 148 с.
15. Лаба В. П. Історія села Підмихайля від найдавніших часів до 1939 року.— Львів, 2010. — 160 с
16. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. посібник для пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. Харків: Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди; ОВС, 2002. 400 с.
17. Музеї Івано-Франківської області [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Музеї_Івано-Франківської_області
18. Павлова О. Ю. Теоретико-методологічні засади викладання історії української культури у вітчизняній університетах наук про життя. Гуманітарний часопис. – 2013. С.122-128.
19. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун Г.О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. - 328 с.
20. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія: Навчальний посібник.- Київ: Центр навчальної літератури, 2003, с.6-27.
21. Села Калущини: легенди, перекази, оповіді, версії / Упорядники: І. Хомин, Л. Мельник та ін. – Брошнів : Видавництво-друкарня «Таля», 2009. – 88 с
22. Сербин Л.П. Система застосування інтерактивних технологій на уроках історії . Таврійський вісник освіти. – 2013. С.131-136.
23. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. – Х. : Основа, 2005. – 96 с.
24. Химинець В.В. Інноваційно-освітня діяльність. - Ужгород, 2007. - 364 с.
25. Яневич Б., Малярчук О. Меморіальний музей «Калуська в'язниця»: етапи становлення. Історія музейництва на калущині: локальний вимір.- С.39-45.